

IZ POVIJESTI SPECIJALNOG ŠKOLSTVA U HRVATSKOJ

[Razred za zapuštenu djecu u Zagrebu (1893—1902)]

Težak položaj, u kojem su se nalazili slavenski narodi u staroj Austriji, onemogućavao im je i uspješni razvoj prosvjete. Odras takvog stanja u Hrvatskoj bile su i poteškoće u osnivanju ustanova za odgojno zapuštenu djecu. Premda se već godine 1800. u Varaždinu¹ namjeravalo sagraditi popravilište za takvu djecu, pa su tom prilikom završeni nacrti, do ostvarenja ove nakane došlo je cijelo stoljeće kasnije, nakon mnogo neuspjelih pokušaja.

Godine 1837. opet u Varaždinu² radilo se na osnivanju popravilišta i to umjesto županijskog zatvora, ali ni ova akcija, koju je podupirao i Ivan Kukuljević, nije stigla dalje od izrade nacrti.

Zbog otvaranja popravilišta vodili su se pregovori s raznim crkvenim redovima: s Milosrdnim sestrama u Lepoglavi, godine 1857.,³ s Trapistima iz Rečice kraj Karlovca, godine 1880.⁴ i s drugima, ali nije došlo do sporazuma. U odgoju zapuštene djece i omladine Crkva je dugo imala do-

minantan položaj. Još se i danas, u nekim zemljama, razne vjerske organizacije, društva milosrđa i pojedini filantropi bave »spasavanjem duša« posrnule mladeži.

Sve do godine 1868. godine,⁵ kada je sklopljena »Nagodba«, grad Zagreb je svoje »potepuhe« slao u ljubljansku Prisilnu delavnicu, koja je osnovana 1847. godine.⁶ Kada je prestala ta mogućnost počela se još više osjećati potreba za osnivanjem popravilišta. U tu svrhu namijenjeno je i nekoliko zaklada, tako je na pr. vlaškoulički župnik Ivan Budić, u svojoj oporuci od godine 1849., ostavio 10.000 forinti za podizanje »delaonice« u Zagrebu.

Godine 1875. gradsko poglavarstvo Zagreba, zatražilo je od Zemaljske vlade Hrvatske i Slavonije da se u Zagrebu izgradi popravilište. Zbog pomanjkanja sredstava, vlada je odgovorila negativno i ujedno je dana saglasnost, da se zaklada župnika Budića iskoristi za podizanje popravilišta u Zagrebu, uz uvjet da se u tu

¹ Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva, II svezak, Zagreb, 1910, str. 193.

² Isto, III svezak, str. 179.

³ Isto, IV svezak, str. 177.

⁴ Isto, VII svezak, str. 123.

⁵ Narodne novine, Zagreb, 1890, br. 51.

⁶ Skala Anton, O vaspitanju dece ometene u razvitku, Beograd, 1959, str. 196.

ustanovu primaju pitomci iz cijele zemlje. Tada su »gradski oci« iz Zagreba uputili dopis svim gradskim poglavarstvima u Hrvatskoj i Slavoniji u kojemu su zatraženi podaci o broju djece koju treba smjestiti u popravilište. Osim toga, zahtijevale su se informacije o mogućnostima davanja doprinosa za uzdržavanje tog zavoda. U uvodu tog dopisa je navedeno: »U području gradskih općina ima djece, koja nepokorna roditeljem i skrbnikom neće da polaze školu ili da ostanu u obrtnu nauku, nego se bez ikakova nadzora po gradu skiću i dangubeć upuštaju se u nedopuštena i zla djela, te se već od rana priučavaju kojekakvim sablaznim, s kojih će poslije biti na sramotu uzgojiteljem, na štetu pojedinim državljanom i na teret obćini i zemlji, a veoma su riedki slučajevi, da bi se bud kažnjenjem njihovih roditelja, budi zatvaranjem same nevaljele djece, postigla željena svrha, da ne ostanu pokvarena.«⁷

Na taj dopis gradovi Bjelovar, Požega, Senj i Sisak odgovorili su da imaju pitomaca za popravilište i da mogu davati doprinosa za njihovo uzdržavanje, a Bakar i Križevci odgovorili su na sva pitanja negativno. Ostali gradovi nisu odgovorili na dopis.

Općina grada Zagreba poslala je dva delegata u Ljubljani zbog upoznavanja s radom tamošnjeg popravilišta. Nakon njihove izvještaja zaključeno je da Zagreb ne može podnijeti troškove za popravilišta, te je o tome 1. XI 1881. obavještena Zemaljska vlada.

Do osnivanja prve ustanove za odgoj zapuštene djece u Hrvatskoj došlo je u vrijeme kada je predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu bio Izidor Kršnjavi koji je, unatoč

mnogim negativnim stranama, dao značajan doprinos razvoju kulture i prosvjete u Hrvatskoj. U školskoj zgradi na Vrazovom šetalištu započela je 9. XI 1893. obuka u »Kombinovanom razredu za zapuštenu djecu« (mušku). U početku su upisana 23 učenika, od kojih je 16 privedeno po gradskim redarima, 4 su se sami javili, a 3 učenika su doveli roditelji.⁸

Do 10. IX 1893. godine ravnateljstva svih dječjačkih pučkih škola u Zagrebu morala su Gradskom poglavarstvu dostaviti popis učenika koji ne pohađaju školu. Među odgovorima na ovaj dopis karakterističan je prijedlog Učiteljskog zbora Gornjogradske dječjačke škole: »... da se navedeni učenici kao moralno pokvarena djeca, radi sačuvanja ostalih učenika, iz pučke škole odstrane i predađu u popravionicu.«⁹ Rad s odgojno zapuštenom djecom u to doba smatrao se više kao spasavanje društva od nepoželjne »kriminalne« djece, a rjeđe kao stvarno fizičko i psihičko podizanje i obrazovanje zapuštene mladeži.

Osim ovog naziva u upotrebi su bili i termini »Zavod za zapuštene dječake«, »Popravni razred«, »Popravilište« i dr.

»Kombinovani razred za zapuštenu djecu« nalazio se u sastavu Gornjogradske dječjačke pučke škole. Obuka u tom razredu povjerena je ravnajućem učitelju te škole Jakovu Göszlu..

Göszl, Jakov (1845—1905), rodio se u Rumi, a umro je u Zagrebu. Završio je preparandiju u Đakovu. Od 1865. godine bio je učitelj u raznim mjestima Slavonije. Godine 1892. premješten je u Zagreb, gdje postaje prvi ravnatelj Gornjogradske dječja-

⁷ Kranjčić Stjepan, Prislne radionice ili popravionice, Zagreb, 1893, str. 61—65.

⁸ Spomenica Gornjograd, dječjačke škole u Zagrebu, Historijski arhiv u Zagrebu, Š 8- B 52, str. 1-99.

⁹ Dopis uprave Gornjograd. dječjačke škole u Zagrebu br. 21/1895. upućen Gradskom poglavarstvu, Historijski arhiv u Zagrebu.

čke škole. Bio je tih i marljiv učitelj, umro je od sušice.

Od početka rada razreda za zapuštenu djecu, polovina učenika bila je internatski smještena. Za te učenike uređena je spavaonica u drugom katu t. zv. »Popovog tornja« (bivša kaptolska kula). Ispod spavaonice bila je soba poslovođe koji je obučavao košarštvo. Tu su s njime radili učenici internata, poslije redovne obuke, sve do 21 sat.

Prema dnevnom redu dječaci su ustajali zimi u 6, a ljeti u 5,30 sati. Svako jutro dobivali su prežganu juhu, a uveče žgance. Ručali su u pučkoj kuhinji, pod nadzorom košaračkog poslovođe.

U prizemlju školske grade bila je radionica, a do nje školska soba. Nastava se izvodila prije podne od 8 do 11,30 sati, a poslije podne, od 14 do 17 sati učenici su radili u radionici za košarštvo. Obuka se provodila istovremeno sa svim učenicima i to u kombiniranom odjeljenju sa višim i nižim odjelom. U nižem odjelu bili su učenici do završenog trećeg razreda. Odmori su bili razmješteni tako da ovi učenici nisu mogli doći u doticaj s učenicima redovne škole koja se nalazila u istoj zgradi. Kasnije je obuka produžena do 18 sati jer je, na prijedlog Ise Kršnjavoga, uvedena i obuka u početnom stolarstvu i tokarstvu (Slöjd).

U školu za zapuštenu djecu primali su se učenici od 7 do 12 godina. Roditelji učenika plaćali su opskrbninu, a siromašnije je uzdržavalo Gradsko poglavarstvo. Zemaljska vlada davala je 35 forinti mjesečno plaće košaračkom poslovođi, a osim toga darovala je nešto školskih knjiga i oruđe bivše Košaračke škole u Petrovaradinu i Novoj Gradiški. Osim toga, ovu ustanovu pomagale su i razne dobrotvorne organizacije i pojedinci.

Košarački proizvodi koje su izrađivali učenici popravnog razreda bili su vrlo kvalitetni o čemu se možemo

uvjeriti po sačuvanim primjercima koji se nalaze u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu. Ti su se proizvodi prodavali putem činovničke konzumne zadruge. Osim toga, učenici su izrađivali kutije za Franckovu tvornicu cikorije, koja im je plaćala 14 novčića za 100 kutija, učenici su na tom poslu zaradili jednu od dvije forinte mjesečno. Sva dobivena sredstva upotrebljavala su se za nabavu odjeće i obuće za učenike.

S obzirom da je zavod za slijepe otvoren tek 1. IX 1895. slijepi učenik Slavko Petrina pohađao je školu za zapuštenu djecu, kao izvanredni polaznik. Od odjela za bogoštovlje i nastavu dobivao je mjesečnu pomoć od 10 forinti. U toj školi učio je košarštvo, matematiku (samo usmeno), stvarnu obuku i vjeronauk. Čitanje, pisanje i dio stvarne obuke tumačio mu je besplatno učitelj Vinko Bek, pionir obuke slijepih kod nas.

Nakon osposobljavanja za košarštvo, Slavku Petrini je poklonjen sanduk košaračkog oruđa, iz inventara »popravnog razreda«.

Svake godine, početkom svibnja, javljao se problem škole — bježanje učenika. Da se spriječe u skitnji učenici su zadržavani u školi i preko ljetnih praznika. Uprava Gornjogradске dječačke škole zalagala se za osnivanje ustanove za zapuštenu djecu na principu internata. Za ostvarenje tog prijedloga osobito se zalagao pravnik dr Josip Šilović koji je 1901. godine govorio u Saboru o potrebi osnivanja zavoda za zapuštenu djecu. Iste je godine izradio i »Osnovu zakona o prisilnom uzgoju nedoraslih«, a do proglašenja tog zakona došlo je 6. II 1902. Na osnovu tog zakona, osnovano je 1902. godine Kr. zemaljsko popravilište u Glini za zapuštenu mladež.

Nakon osnivanja zavoda u Glini ukinut je razred za zapuštenu djecu, koncem kolovoza 1902. godine. Od ukupno 10 učenika 6 ih je predano

roditeljima, na prijedlog učitelja J. Göszla, 4 učenika su predložena za smještaj u Glini. Ta četvorica, zajedno s još dva učenika iz zagrebačkih

škola, 15. X 1902, uz pratnju agenta i stražara Gradskog redarstva, doputovala su u novoosnovani zavod u Glini.

KRONIKA

Dr S. Mašović — Zagreb

MEĐUNARODNA AKTIVNOST U OBLASTI REHABILITACIJE

Godine 1972. i 1973. označavaju snažni početak izvršenja programa dekade razvoja Ujedinjenih nacija i dekade rehabilitacije, definirane na XI svjetskom kongresu za rehabilitaciju u Dublinu, 1969. godine. Ekonomsko-socijalni savjet UN od svoje poznate rezolucije iz 1950. godine, učinio je velik korak naprijed uz podršku specijaliziranih agencija (Svjetska zdravstvena organizacija, UNICEF, UNESCO i Međunarodna organizacija rada). Ured u New Yorku (Rehabilitation Unit), na čijem čelu privremeno je jedan naš stručnjak (M. Bjelić), razvio je neke nove forme pomoći zemljama članicama, kao npr. informiranje o rezultatima istraživačkih projekata u svijetu, vođenje studija (u toku je velika anketa o položaju mentalno retardiranih), izdavanje priručnika (o raznim profilima kadrova), sudjelovanje na svim značajnim međunarodnim sastancima itd. Sve veću ulogu igra i Savjet svjetskih organizacija za rehabilitaciju invalida (CWOIH), koji pri UN čini koordinativno tijelo za dogovore nekoliko desetina asocijacija o zajedničkim programima preko UN. Razumljivo je da u svim dokumentima stoji na prvom mjestu zadatak u pomoći nerazvijenim zemljama, koje se sporo odvija, jer jaz između ekonomskih najjačih i najslabijih zemalja je sve veći, pa i opseg rehabilitacije i zaštite invalidnih osoba. Novost je bila i prva Konferencija UN o ljudskoj okolini (Stockholm, lipanj 1972.) koja je razmatrala i arhitektonske barijere i druge

teškoće koje ometaju integraciju invalida u okolinu i dala preporuke kako da ih se ublažuje.

Nedvojbeno najveći događaj u našoj problematici 1972. bio je XII svjetski kongres za rehabilitaciju (Sydney, kolovoz). Osnovna tema je bila izgradnja sistema planiranja (okolina, inicijative, samopomoć). Sudjelovanje je bilo nešto manje nego inače, zbog udaljenosti Australije. Neposredno prije toga su održani uspješni međunarodni seminari o specijalnoj edukaciji, profesionalnom osposobljavanju i protetici, u raznim gradovima ovog kontinenta. Kongres je usvojio niz smjernica, koje trebaju biti objavljene sa materijalima u 1973. godini. Na rukovodeća mjestu u Međunarodnom udruženju i komisijama došli su nešto mlađi ljudi, ali isključivo iz zapadnih zemalja, jer je i orijentacija ove kao i drugih organizacija takva. U proljeće i ljeto se održavaju sastanci organa Udruženja za razradu zaključaka iz Sydneya. Pošto nitko iz naše zemlje nije sudjelovao ni na seminarima ni na kongresu, moramo sačekati tiskanje materijala da bi mogli ocijeniti kvalitet i značenje smjernica koje su dane. Hvale vrijedna akcija spomenute najveće svjetske invalidsek organizacije je informiranje u kratkim rezimeima o rezultatima nekih istraživanja na polju rehabilitacije, najviše u USA, što je začetak formiranja dokumentacionog centra, koji je neophodan, jer nema nikakve koordinacije u svijetu među istra-